

16. Орлов А. И. Прикладная статистика. — М.: Экзамен, 2007. — 672 с.
17. Тягунова Т. Н. Образовательная диагностика. Шкалирование и многомерный анализ. — М.: Моск. гос. ун-т печати, 2007. — 206 с.

18. Богиня Д. П., Грیشнова О. А. Основи економіки праці. Навч. посіб. — 2-е вид., стер. — К.: Знання-Прес, 2001. — 313 с.

Подано до редакції 12.08.2008 р.

УДК 332.8:332.122

В.М. Бутиріна,

аспірантка

Донбаського державного
технічного університету,
м. Алчевськ

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Сучасний етап реформування української економіки вимагає створення на всіх рівнях принципово нових ефективних систем управління розвитком держави, регіонів, міст, а світовий досвід довів залежність останніх від якості управління житлово-комунальним комплексом, який є ключовим елементом будь-якої економічної системи та рушійною силою соціально-економічного зростання. Одним із головних чинників формування ефективної системи управління визнано наявність адекватних зворотних зв'язків з об'єктом управління. На практиці ця проблема вирішується за допомогою формування системи моніторингових показників, які характеризують сформовані цілі та завдання щодо розвитку об'єкта управління, динаміку змін його параметрів. Саме тому ефективне управління житлово-комунальним господарством (далі — ЖКГ) потребує запровадження системи показників ефективності дій на регіональному та місцевому рівнях щодо реалізації загальнодержавних (регіональних, місцевих) програм реформування житлово-комунального комплексу, що дасть можливість органам місцевого самоврядування своєчасно реагувати та корегувати дії із забезпечення населення якісними житлово-комунальними послугами (далі — ЖКП).

Загальна послідовність проведення аналізу стану ЖКГ з позицій визначення поточного стану, встановлення тенденцій і проблемних моментів розвитку досить відома [1], але не є досконалою та науково-обґрунтованою. Важливо не просто констатувати ті або інші результати, а активно формувати їх оптимальну величину, усвідомити нові реалії, змінити систему управління та, як підсумок, досягти високої ефективності розвитку.

Метою статті є розробка системи показників, що характеризують поточний стан й ефективність управління ЖКГ на регіональному рівні та надають оцінку наслідкам реалізації муніципальних програм розвитку ринку житлово-комунальних послуг.

Досить слушно ряд науковців (Ю. Г. Лега, Т. М. Качала, Н. Ф. Четцова та ін. [2]) вважають, що для адекватної оцінки сучасного стану галузі та територіальної організації ЖКГ необхідно у динаміці й співставленні з іншими територіальними ЖКГ аналізувати визначені об'єктивні показники. Крім цього, оцінка ефективності роботи галузі в цілому має проводитись у термінології «дієвості, економічності, якості, прибутковості, продуктивності, умов роботи», впровадження нововведень. Під «дієвістю» пропонується розуміти рівень досягнення системою поставлених перед нею цілей, ступінь завершення роботи з ремонту та обслуговування; «економічність», що є відношенням ресурсів, які підлягають споживанню, до фактично спожитих ресурсів; «якість», що означає ступінь відповідності системи вимогам, специфікації і сподіванням. Відповідно «прибутковість» — це різниця між валовими доходами і сумарними витратами; «продуктивність» має вимірюватись через співвідношення кількості продукції системи та витрат на випуск відповідної продукції, а оцінка «умов роботи» характеризується через престижність роботи, упевненості, задоволеності працівників [3, с. 114].

Останнім часом з'явилися нові оціночні показники ефективності розвитку держави, регіону, міста, які до певної міри стосуються проблеми ефективності ЖКГ: індекс людського розвитку (human

© В.М. Бутиріна, 2008

development index), який розраховує ООН з 1990 р. для оцінки рейтингу країн (займаного місця) у соціальному та економічному розвитку [4, с. 18–19]; індекс регіонального розвитку (для оцінки розвитку регіонів) [5]; індекс економічної свободи (economic freedom of the index), який публікує «Heritage Foundation» та ін. Ці показники призначені для оцінки вже досягнутих результатів (рейтингів) у розвитку країн, регіонів, міст. Проте за своїм змістом і призначенням вони, як вважає Г. В. Ковалевський, абсолютно даремні для використання в іншій функції – у функції постійного управління самим процесом формування оптимальних результатів. Науковцем також запропонована нова система з 40 індикаторів і рейтингів ефектив-

ного розвитку ЖКГ країни, регіону, міста, які в системі нададуть можливість вивчити наслідки впровадження реформаторських заходів і підвищити якість поточного і стратегічного управління [6, с. 14].

Проте кількість індикаторів не завжди є гарантією повноти і предметної орієнтації отриманої інформації, а також існування адекватних зворотних зв'язків з об'єктом дослідження. Експрес-аналіз параметрів управління в динаміці висуває певні вимоги до кількості й інформативності моніторингових показників. Саме тому автором статті запропоновано трьохкомпонентну інтегровану їх систему, яка надає оцінку наслідкам реалізації державних (регіональних, місцевих) програм підвищення ефективності функціонування ЖКГ, а саме (рис. 1):

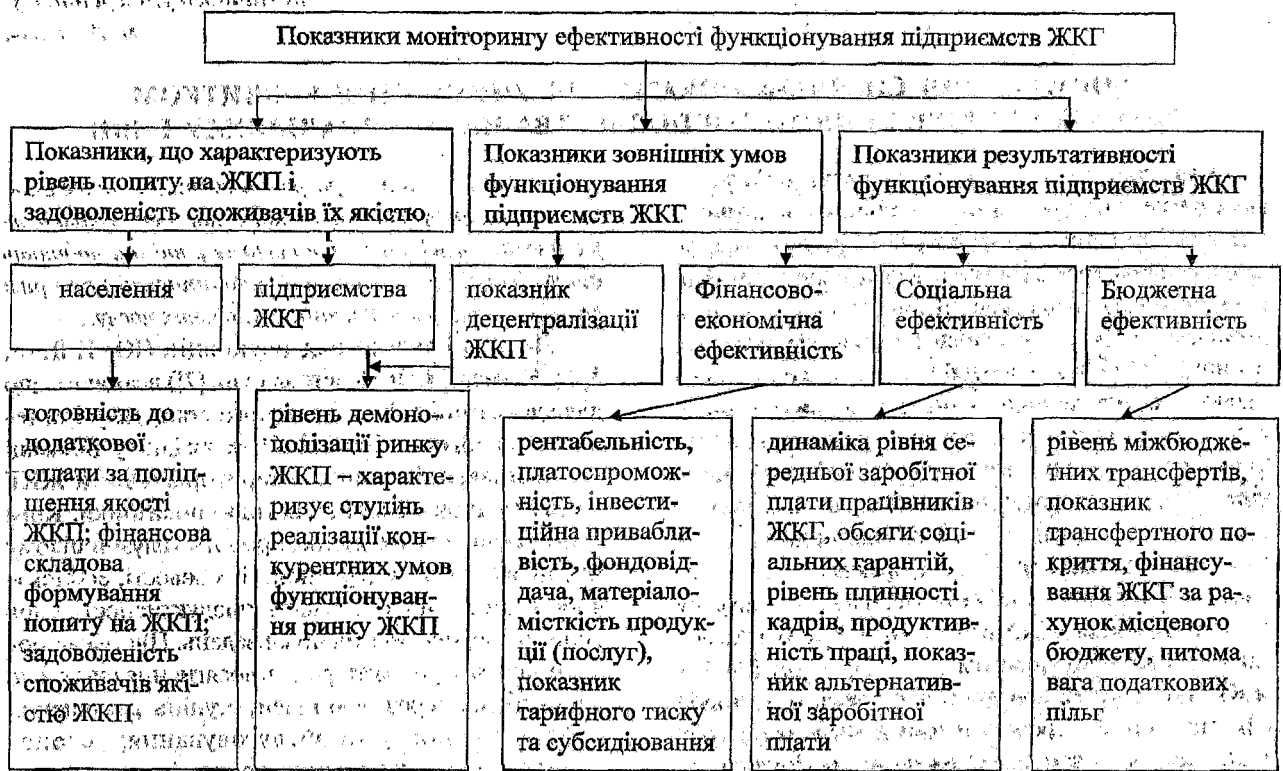

Рис. 1. Інтегрована система моніторингових показників ефективності функціонування ЖКГ

показники, що характеризують рівень попиту на ЖКП та задоволеність споживачів їх якістю;

показники зовнішніх умов функціонування підприємств ЖКГ;

показники соціально-економічної результативності функціонування підприємств ЖКГ.

Випереджаюче зростання рівня доходів населення за стабільної ціни на ЖКП надає можливість формувати попит на розширений перелік комунальних послуг та (або) на існуючі послуги покращеної якості. Простежити зміни у рівні попиту на ЖКП можливо за допомогою наступних показників:

1.1. Стан готовності до додаткової сплати за поліпшення якості ЖКП:

$$Y_1 = \frac{N_{\alpha}}{N} * 100, \% \quad (1)$$

де N_{α} – чисельність опитаних споживачів ЖКП, які виявили готовність підвищити існуючий рівень оплати більше ніж на 20 % в обмін на поліпшення якості послуг;

N – загальна чисельність опитаних споживачів ЖКП, достатня для отримання репрезентативної вибірки;

1.2. Фінансовий показник формування попиту на ЖКП:

$$Y_2 = \frac{[K_{np} * D_{np} * (1 + \beta) + K_6 * D_{con} + D] - K * D_{min}}{V_{kv.m} * S} \quad (2)$$

де K_{np} – чисельність офіційно працевлаштованих мешканців міста (району, області);

D_{np} – середній рівень доходів працевлаштованого населення;

β – корегувальний коефіцієнт, який враховує приховану зайнятість і тіньові доходи, що розраховується методом експертних оцінок;

K_6 – чисельність офіційно зареєстрованих безробітних мешканців міста;

D_{con} – державний рівень соціального забезпечення безробітних;

D – інші доходи мешканців (спадок, фінансові доходи, доходи від реалізації продукції присадибної ділянки тощо);

K – чисельність споживачів ЖКП міста (району, області);

D_{min} – мінімальний прожитковий мінімум для працездатної особи без урахування витрат на оплату ЖКП;

$V_{kv.m}$ – середній рівень витрат на ЖКП у розрахунку на 1 кв. м житлової площі;

S – загальний обсяг житлового фонду міста (району, області).

Показник Y_2 повинен набувати значення більше за одиницю, а його зростання у динаміці свідчить про збільшення фінансового потенціалу платників ЖКП та формування нового рівня попиту на послуги підприємств ЖКГ.

1.3. На протидію нового рівня попиту на ЖКП формується відповідний рівень пропозиції, про що може свідчити поява нових підприємств, які надають послуги у сфері ЖКГ і формують конкурентне середовище. Показник рівня демонополізації ринку ЖКП пропонується розраховувати наступним чином:

$$Y_3 = \frac{P_{np}}{P} \quad (3)$$

де P_{np} – кількість приватних підприємств, які функціонують у сфері ЖКГ (у тому числі неприбуткові організації);

P – загальна кількість підприємств (організацій), які надають ЖКП.

1.4. Задоволеність споживачів якістю ЖКП можливо оцінити шляхом опитування мешканців з подальшим аналізом отриманої інформації:

$$Y_4 = \frac{СП^*}{СП} * 100, \% \quad (4)$$

де $СП^*$ – чисельність опитаних, які за п'ятибальною шкалою оцінили рівень надання ЖКП не нижче за «задовільно»;

$СП$ – загальна чисельність опитаних споживачів ЖКП, достатня для отримання репрезентативної вибірки.

2.1. Другим складовим системи моніторингу є показник зовнішніх умов функціонування підприємств ЖКГ, до яких пропонується віднести показник децентралізації ЖКП:

$$W_1 = \frac{\sum_{i=1}^n PP_{кон}^i}{\sum_{i=1}^n PP_{заг}^i} \quad (5)$$

де $PP_{кон}^i$ – обсяг продукції (послуг) конкурентного типу, що реалізується на ринку ЖКП у грошовому виразі;

i – вид продукції (послуг) i -го виду;

n – сумарна кількість продукції (послуг), що пропонується на ринку ЖКП;

$PP_{заг}^i$ – загальний обсяг продукції (послуг) як монопольного, так і конкурентного типу, що реалізується на ринку ЖКП у грошовому виразі;

$$PP_{заг}^i = PP_{кон}^i + PP_{мон}^i \quad (6)$$

де $PP_{мон}^i$ – обсяг продукції (послуг) монопольного типу, що реалізується на ринку ЖКП у грошовому виразі.

З метою використання на практиці формул 5 та 6 необхідно виокремити ті послуги, які не є монопольними й можуть підпадати під дію конкурентного механізму.

2.2. Показником, який характеризує ступінь реалізації конкурентних умов функціонування ринку ЖКП, також є запропонований показник рівня демонополізації ринку ЖКП (див. формулу (3)).

Третьою складовою системи моніторингу наслідків реалізації державних (регіональних, місцевих) програм підвищення ефективності функціонування ЖКГ є показники соціально-економічної результативності підприємств житлово-комунального сектора, а саме: показники фінансово-економічної, соціальної та бюджетної ефективності.

3.1. Фінансово-економічна ефективність функціонування підприємства представлена показниками рентабельності, платоспроможності, інвестиційної привабливості, фондоділячі, матеріаломісткості продукції (послуг) тощо, які є загальновідомими і не потребують детального розгляду.

У статті також запропоновано показники тарифного тиску та коефіцієнт субсидіювання. Показник тарифного тиску (ТТ) вказує на існування пе-

регресного субсидіювання і свідчить про перерозподіл тарифного навантаження:

$$TT = \frac{TP}{TN}, \quad (7)$$

де TP – тариф на ЖКП для промисловості;

TN – тариф на ЖКП для населення.

Коефіцієнт субсидіювання розраховано шляхом відношення тарифу для промисловості до собівартості послуги, а його значення свідчить про рівень тарифного покриття собівартості для промислових підприємств.

3.2. Соціальна ефективність підприємств ЖКГ проявляється у порівняно високому середньому рівні заробітної плати працівників (у тому числі по відношенню до альтернативної), в існуванні соціальних гарантій, низькій плинності та високій продуктивності праці.

Як свідчать проведені автором роботи дослідження, внутрішній потенціал реформування у працівників ЖКГ є вкрай недостатнім. Крім цього, існуюча практика надання ЖКП також потребує перегляду. Для робітників будь-якого підприємства, у тому числі підприємств-постачальників ЖКП, визначальну роль при працевлаштуванні має розмір не номінальної заробітної плати, а альтернативної до неї та відносної.

Обґрунтованість запропонованого підходу наведемо на прикладі м. Алчевськ Луганської області, на містоутворюючих підприємствах якого (ВАТ «Алчевський металургійний комбінат» і ВАТ «Алчевськ-кокс») працює 22307 чоловік, або 46 % зайнятого населення міста. Промисловий характер виробництва, попит на продукцію та рівень світових цін обумовлюють порівняно високий рівень заробітної плати, яка й є альтернативною для працівників інших підприємств, у тому числі житлово-комунальної галузі.

Коефіцієнт альтернативної оплати праці пропонується розраховувати наступним чином:

$$A_{PL} = \frac{PL_i}{PL_y}, \quad A_{PL} \in (0; N], \quad (8)$$

де PL_i – рівень середньої заробітної плати робітників досліджуваного підприємства і;

PL_y – рівень середньої заробітної плати на підприємствах, які пропонують альтернативну заробітну плату;

N – максимально можливе значення перевищення рівня регіональної еталонної заробітної плати, що визначається як відношення середньої альтернативної заробітної плати до мінімальної за відповідний період.

$$N = \frac{PL_y^{mid}}{PL_{min}}. \quad (9)$$

Рівень досягнення (відставання) рівня альтернативної заробітної плати пропонується вимірювати наступним чином:

$$\Delta A_{PL} = \frac{PL_i}{PL_y} - 1. \quad (10)$$

Очевидно, що рівень досягнення (відставання) (ΔA_{PL}) набуває від'ємного значення при $PL_i > PL_y$ і дорівнює нулю при їх рівності. Додатне значення теоретично можливе при перевищенні заробітної плати на підприємствах ЖКГ над підприємствами промисловості, але, враховуючи умови праці, рівень кваліфікації та суспільну значущість містоутворюючих підприємств, практична вірогідність такого стану незначна.

З метою дослідження рівня оплати праці, як мотиваційної складової формування кадрового потенціалу підприємств, пропонується поряд із коефіцієнтом альтернативної оплати праці розглядати значення регіонального індексу оплати праці (R_{PL}), який можливо використовувати і в містах з неявно вираженою спеціалізацією праці економічно активного населення на підприємствах профільюючих галузей економіки. Розрахунок регіонального індексу оплати праці є аналогічним до коефіцієнта альтернативної заробітної плати, але за базис обрано показник середньої заробітної плати по області.

3.3. Показниками, які характеризують бюджетну ефективність, є:

показник рівня міжбюджетних трансфертів на покриття нарахованих платежів за ЖКП жителям населених пунктів у перерахунку на одного мешканця та у співставленні темпів змін в обсязі їх надання;

показник трансфертного покриття, який пропонується розраховувати як відношення субвенцій місцевим бюджетам на надання житлових субсидій населенню до обсягу нараховань населенню за спожиті житлово-комунальні послуги за той же час;

рівень і структура фінансування ЖКГ за рахунок місцевого бюджету;

питома вага податкових пільг підприємствам ЖКГ з місцевих податків і зборів у загальному обсязі податкових платежів.

Разом з тим формування нової системи управління розвитком ЖКГ вимагає врахування регіональних особливостей, які впливають на спроможність і напрями реформування житлово-комунального сектора. Зважаючи на значну частку промислових міст в загальній структурі населених

пунктів України, на нашу думку, слід виділити потенційні переваги та особливі фактори негативно-го впливу на стан реформування ЖКГ. Так, для м. Алчевська потенційними перевагами є:

значна кількість вторинної енергії (теплових скидів), придатної для використання комунальними підприємствами;

наявність висококваліфікованих робочих та інженерних кадрів, спроможних активно впливати на стан ЖКГ міста;

можливість організувати і координувати систему навчання, підготовки, перепідготовки управлінського, інженерного, оперативного-технічного персоналу для ЖКГ;

висока концентрація науково-дослідницьких установ, наукових закладів, які здатні генерувати нові ідеї реформування галузі;

можливість впровадження у практику господарської діяльності засобів контролю, вимірювання й автоматичного регулювання якісних і кількісних технологічних параметрів;

сучасні інформаційні технології, необхідні для обробки одержуваної інформації та прийняття адекватних управлінських рішень на основі оперативного аналізу технологічних процесів;

порівняно високий рівень середньої заробітної плати та купівельна спроможність населення;

традиції участі містоутворюючих підприємств у вирішенні соціально-побутових питань міста;

перспективи юридичного закріплення соціального партнерства між міською владою і власниками містоутворюючих підприємств;

розгалужена структура малого підприємництва та наявні бізнес-інтереси у наданні ЖКП;

інвестиційна привабливість території;

встановлення партнерських відносин з містами Європейського Союзу для вивчення та узагальнення наявного досвіду надання якісних ЖКП;

розвиток самоврядування в житловій сфері;

відносно високий рівень громадянського суспільства;

Разом з цим для промислово розвинутих міст наявні особливі фактори негативного впливу на стан реформування ЖКГ, а саме:

високе навантаження на інженерно-транспортну інфраструктуру міста;

значні соціальні очікування якості та доступності ЖКП;

складний екологічний стан території;

альтернативна зайнятість та її негативний вплив на реформування кадрів ЖКГ міста;

порівняно низький соціальний статус працівників житлово-комунальних підприємств;

затратні схеми теплопостачання переважно централізованого характеру;

монополізація надання ЖКП;

превалювання державної та муніципальної власності у житловій сфері на фоні розвитку приватного сектора житла;

технічні проблеми регулювання надання ЖКП.

Саме з урахуванням окреслених супровідних чинників як позитивного, так і негативного характеру можливо сформувати адекватну систему показників оцінки ефективності функціонування та розвитку підприємств ЖКГ промислово розвинутого міста й побудувати стратегічно орієнтовану програму реформування галузі.

Висновок. Наведена система показників не є остаточною й потребує подальших змін і доповнень з метою отримання адекватної зворотної інформації від об'єкта управління, проте їх розрахунок надасть можливість оперативно провести моніторинг змін ефективності функціонування підприємств ЖКГ у відповідь на впровадження реформаторських заходів. А встановлення конкретних, збалансованих за часом виконання цільових показників ефективного функціонування ЖКГ є важливим завданням на шляху досягнення нової системи розвитку держави (регіону, міста).

Література

1. Методичні рекомендації щодо розроблення та реалізації регіональних, районних, міських та селищних програм реформування і розвитку житлово-комунального господарства територіальних громад: Затверджені наказом Держжитлокомунгоспу України від 12.12.2004 р. № 222 // Інформаційний бюлетень Держжитлокомунгоспу України. — 2004. — № 12. — С. 7–12.
2. Лега Ю. Г. Вдосконалення управління житлово-комунальним комплексом України в сучасних умовах розвитку національної економіки / Ю. Г. Лега, Т. М. Качала, Н. Ф. Четехова / Черкаський державний технологічний університет. — Черкаси: ЧДТУ, 2003. — 219 с.
3. Строкань Т. М. Регіональний розвиток житлово-комунального господарства України. — Черкаси: ЧДТУ, 2001. — 326 с.
4. Мир в цифрах — 2005: Pocket World in Figures 2005: Пер. с англ. — М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. — 272 с.
5. Регіональний людський розвиток // Державний комітет статистики України. — К.: ДКСУ, 2005. — 34 с.
6. Ковалевський Г. В. Новая система управления жилищно-коммунальным комплексом страны, региона, города // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып. 77. — К.: Техніка, 2007. — С. 11–18.

Подано до редакції 23.07.2008 р.